

Warszawa, 19 lutego 2021 r.

Prof. dr hab. Wojciech Fałkowski
Wydział Historyczny
Uniwersytet Warszawski

Ocena dorobku naukowego i dydaktycznego doktor Magdaleny Satory, adiunkta w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego ze szczególnym uwzględnieniem osiągnięcia naukowego.

Oceniając dorobek dr Magdaleny Satory już od pierwszego momentu zwracamy uwagę na dwa całkowicie różne kierunki prowadzonych badań naukowych rzadko spotykane razem, łącznie u młodych historyków. Pierwszym jest wieloletnie skoncentrowanie się na jednym, trudnym i szerokim temacie z zakresu średniowiecza w połączeniu z edycją źródeł i wnikliwym ich opracowaniem. Natomiast drugim jest zainteresowanie studiami politologicznymi i historią najnowszą. W jednym z artykułów (*Edouard Herriot i idea zjednoczonej Europy*) dr Satora przypomina postać Edwarda Herriota i jego działalność w latach 1920-tych na rzecz Paneuropy, co w dzisiejszej dobie stanowi interesujący przyczynek do debaty nad przyszłością Unii Europejskiej i zasad wytyczających kolejne etapy już prowadzonej i dalej planowanej integracji państw i społeczeństw. Trzeba przyznać, że jest to temat bardzo aktualny, a jednocześnie tworzący zupełnie inną perspektywę badawczą, niż sprawa templariuszy. Może stanowić odskocznię od zmundnych dociekań źródłoznawczych i stanowić inspirację przy komentowaniu związków idei z realną polityką. Artykuł ma charakter swoistej wizytówki, generalnego przypomnienia postaci francuskiego premiera i jego koncepcji zjednoczenia Europy, bez ukazania kontekstu

politycznego i omówienia kontrowersyjnych posunięć, które z trudnością zdobyłyby obecnie akceptację zarówno u polityków, jak i wśród ogółu obywateli. Tym niemniej warto odnotować zainteresowania prowadzące Panią doktor w kierunku dalekim od ideologii i polityki z okresu średniowiecza. Równoległe z poprzednim tekstem ukazało się studium wpisujące projekty integracji gospodarczej i politycznej w układ polityczny powstały po I wojnie światowej (*Miejsce Europy Środkowo-Wschodniej w koncepcjach gospodarczej integracji europejskiej w dwudziestoleciu międzywojennym*). Opracowanie przyjmuje w dużym stopniu jako punkt wyjścia rozważań tezy artykułu o Herriocie i jego projekcie integracji, ale w tym wypadku autorka rozwija je na przykładzie krajów naszej części kontynentu, omawiając tzw. plan Brianda. Zestawienie inicjatyw francuskich z koncepcją Mitteleuropy jest najciekawszym fragmentem tekstu, ale niestety ogólny zarys nie został rozszerzony i opatrzone analizą polityczną. Problematyka poruszona w obu artykułach stanowi materiał na dużą monografię z zakresu politologii historycznej i omawiane prace można traktować wyłącznie jako wstępne przedbiegi.

Głównym osiągnięciem naukowym, przedstawionym do oceny jest krytyczne wydanie materiałów procesowych z rozprawy sądowej przeciwko templariuszom przeprowadzonej w latach 1309 – 1311. Dwutomowa publikacja ukazała się w renomowanym wydawnictwie Brill w ramach serii *Later Medieval Europe* redagowanej przez międzynarodowe grono badaczy, w większości wykładowców na kilku uniwersytetach amerykańskich. Całość liczy ponad 1300 stron i została zaopatrzona w solidny aparat krytyczny napisany po francusku, co umożliwia korzystanie z dzieła przez badaczy z różnych ośrodków naukowych na świecie. We wstępie poprzedzającym edycję źródłową znajdujemy krótkie przedstawienie przebiegu procesu. Autorka

przygotowała je w oparciu o literaturę przedmiotu, ale trochę szkoda, że wypadło to nieco zbyt ogólnie. Naturalnie, edycja jest skierowana do badaczy, którzy mają dobrą orientację w przedmiocie pracy i na co dzień korzystają z wielu opracowań specjalistycznych, ale mimo to wypada żałować, że wprowadzenie nie jest bardziej szczegółowe i obszerniejsze. Przydatne byłoby zwłaszcza przedstawienie wydarzeń z okresu poprzedzającego proces oraz sytuacji z lat następujących po nim, ukazanie skandalu, który wybuchł i jego poważnych konsekwencji widocznych jeszcze długo po wydaniu wyroku. Z uznaniem należy zauważyć wykorzystanie we wstępie i w przypisach dwóch prac opublikowanych ostatnio, *La persécution des Templiers. Journal*, pióra Alaina Demurger, któremu autorka dziękuje za możliwość współpracy i konsultacji oraz klasycznej rozprawy Malcolma Barbera, *The Trial of the Templars*.

Z pewnością publikowane źródło dotyczy problematyki nadającej się do wykorzystania w pełnej monografii, koniecznie zawierającej opis sytuacji prawnej i politycznej nie tylko we Francji, ale również w kurii papieskiej i w relacjach dyplomatycznych między dworami królewskimi w całej Europie. Habilitantka swoją pracą nad edycjami źródłowymi zdobyła kompetencje do napisania takiej rozprawy naukowej, do czego recenzent ją bardzo zachęca. Dr M. Satora znakomicie panuje nad literaturą przedmiotu i potrafi z niej właściwie korzystać, w pełni wyzyskując, a jednocześnie krytycznie oceniając wiarygodność.

Obecna publikacja spełnia wszystkie wymogi współczesnego edytorstwa. Po wydaniu manuskryptu z *Bibliothèque Nationale* przez Jules Micheleta w końcu XIX wieku, niedawno nastąpiła reedycja za sprawą i ze wstępem Jean Favier, który w podobny sposób, na zasadzie reprintu wprowadził na rynek jeszcze inne stare wydania kronik i dokumentów francuskich. Ta działalność przyniosła niewiele dobrego,

ponieważ badacze nie otrzymali nowej edycji krytycznej, a szeroka publiczność i tak nie mogła w znacząco lepszy sposób korzystać ze źródła. Tym większa zasługa autorki omawianego dzieła. Jego podstawową wartością jest oparcie wydania na dwóch rękopisach, jednego z Bibliothèque Nationale i drugiego z papieskiego Archivio Segreto. Oba spisane po łacinie, niekiedy z trudnym do odczytania duktem, z częścią kart z tekstu watykańskiego w złym stanie (pomijamy trzeci manuskrypt oznaczony przez autorkę osobną syglą). Bardzo istotnym ustaleniem, poczynionym najpierw przez A. Demurgera, a definitywnie rozstrzygniętym przez niniejsze wydanie źródłowe jest stwierdzenie, że oba rękopisy są oryginałami sporządzonymi równolegle przez pisarzy uczestniczących w posiedzeniach sądu. Identyfikacja nazw geograficznych i imion własnych była osobnym problemem, z którego autorka dobrze się wywiązała. W każdym wypadku osoby i miejsca zostały rozszyfrowane na dole strony, a potem jeszcze wprowadzone do indeksów znajdujących się w drugim tomie publikacji. Całości dopełnia indeks rzeczowy znakomicie ułatwiający korzystanie ze źródła ze względu na umieszczenie w nim najważniejszych terminów odnoszących się do treści zeznań. W osobnym zestawieniu otrzymaliśmy listę 827 templariuszy, którzy przewinęli się w aktach procesu i z tą wystarczająco obszerną bazą danych można prowadzić dalsze badania dotyczące kariery i losu braci zakonnych. W moim przekonaniu jest to wystarczający materiał na przyszły, bardzo interesujący międzynarodowy projekt naukowy z zakresu prozopografii i funkcjonowania elit.

Mamy do czynienia z solidną pracą naukową, wynikającą z edycji źródła, ale prowadzącą do podstawowych ustaleń związanych z ostatnim etapem działalności zakonu templariuszy. Dokładna analiza pozwala odtworzyć stosowane procedury i przestrzegany obyczaj sądowy. Znamy

niemal dokładny skład osób biorących udział w procesie, a także możemy ustalić podstawy prawne zarzutów i zauważyć argumenty obrony. Wykorzystanie pomocy naukowych, znajomość paleografii i wielostronna, szeroka wiedza historyczna, zarówno o wydarzeniu, jak i o kontekście historycznym są na wysokim poziomie i recenzent z najwyższym uznaniem ocenia wynik.

Inną pracą, która również jest istotnym przysporzeniem naukowym jest edycja traktatu Piotra Dubois, *De recuperatione Terrae Sanctae*. Ukazała się przed pomnikową edycją procesu templariuszy i zawiera, oprócz tekstu oryginalnego także polskie tłumaczenie i, co ważne, również obszerny wstęp. Sama postać uczonego prawnika i królewskiego doradcy warta jest przypomnienia i syntetycznej prezentacji, co znalazło się na początku przedmowy. Przy jej pisaniu autorka wykorzystwała pracę Jean Favier, jego ostatnią monografię o Filipie Pięknym, ale ominęła rozprawy Elisabeth Brown i Raymonda Cazelles, przydatne przy analizie sytuacji wewnętrznej królestwa. Zamiast słownika historii Francji z początku XX wieku warto było sięgnąć po leksykon autorstwa François Menant (et alii) o epoce Kapetyngów. Jak sądzę te pominięcia nie obniżają rangi całej książki. Wydanie oryginalnego tekstu i polskie tłumaczenie oparto na publikacji z 1891 roku przygotowanej przez akademika i wieloletniego dyrektora Archives Nationales, Charles-Victor Langlois. Edycja wywodzi się z najlepszej tradycji École des Hautes Études i można się na niej oprzeć, mimo że tekst ukazał się w piśmie *Revue des deux mondes* i nie wszedł do książkowej serii wydawnictw źródłowych. Wypada jedynie żałować, że polskie wydanie nie zestawia równolegle tekstu oryginalnego z tłumaczeniem, strona po stronie, ale zamieszcza je kolejno, najpierw cały traktat po łacinie, a następnie tłumaczenie. Edycja, oprócz dobrego wstępu została zaopatrzona w oszczędny aparat naukowy (czasami nieco

brakuje bardziej szczegółowych odniesień do literatury, bądź objaśnień historycznych), tym niemniej można z całą pewnością stwierdzić, że otrzymaliśmy ciekawe i przydatne źródło do historii powszechnej.

Traktat o planowanej krucjacie wprowadza czytelnika w plany wyprawy mającej na celu odbicie Ziemi Świętej, a zarazem pozwala na analizę myśli politycznej przełomu XIII i XIV wieku. Warto zauważyć propozycję autora, żeby wzmocnić rolę działalności kaznodziejskiej i w sposób pokojowy nawracać niewiernych. Dzieło Piotra Dubois jest także interesującym przyczynkiem do rozważań, jak było rozumiane w tym czasie pojęcie *respublica christiana*. W wielu rozdziałach traktatu znajdujemy odniesienia do aktualnej sytuacji politycznej w różnych państwach całego kontynentu. Autor ujawnia swoje oblicze politologa, ale widać w tym konkretne zamówienia płynące z wielu dworów europejskich. Już choćby dlatego, żeby zobaczyć sieć powiązań i skalę ówczesnej dyplomacji i polityki warto tę rozprawę studiować. Natomiast przy omawianiu zabiegów dworu francuskiego z łatwością dostrzeżemy rolę propagandy i dworaka. Z całą pewnością można tę lekturę polecić na seminaria średniowieczne i politologiczne. Równie istotne są jednak wiedza i doświadczenie wyniesione przez habilitantkę z przygotowania edycji obu źródeł. Stanowią w opinii recenzenta dobrą podstawę do napisania co najmniej dwóch monografii z tego okresu, które powinny znacznie wykraczać poza temat krucjat i zakonów rycerskich.

Równoległe z pracą naukową habilitantka prowadzi zajęcia dydaktyczne. Wypromowała 45 licencjuszy i uczestniczyła w bardzo wielu egzaminach magisterskich. Nie stroni również od popularyzowania historii średniowiecza w radiu i w szeroko dostępnych publikacjach historycznych. Dobra znajomość języka francuskiego oraz

historii i kultury Francji zaowocowały prowadzeniem zajęć związanych z tym krajem.

Z pełnym zatem przekonaniem można stwierdzić, że zarówno wydawnictwo źródłowe „Processus contra Templarios in Francia. Procès-verbaux de la procédure menée par la commission pontificale à Paris (1309-1311)”, jak i pozostały dorobek w pełni potwierdzają aspiracje autorki i zarazem spełniają wymogi ustawy o stopniach naukowych. Z przyjemnością wnoszę o dopuszczenie dr Magdaleny Satory do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Wojciech Fałkowski